

KAMILA KNOL-MICHAŁOWSKA

*Instytut Medycyny Pracy im. prof. J. Nofera
w Łodzi*

ROLA RODZINY W INTERWENCJI I PROFILAKTYCE ZAGROŻEŃ W INTERNECIE¹

ABSTRACT. Knol-Michałowska Kamila, *Rola rodziny w interwencji i profilaktyce zagrożeń w Internecie* [The Role of Families in Online Risks Prevention and Intervention]. Studia Edukacyjne nr 23, 2012, Poznań 2012, pp. 301-327. Adam Mickiewicz University Press. ISBN 978-83-232-2520-1. ISSN 1233-6688

Nowadays the Internet is an integral part of young people's lives. However, instead of many possibilities and positive aspects arising from Internet use, adults identify a selection of online risks connected to children online activities. Describing the risks, families express apprehension about adolescents' safety and indicate fields of concerns which need to be covered in parental intervention and prevention strategies. Often this might be a challenge for families due to their inadequate knowledge or skills. Researches show that even though increasing numbers of adults use the Internet, they perceive their skills as less advanced than adolescents'. Under these circumstances, the main subjects of analysis in this article were as follows: differences in Internet usage among adults and adolescents, current intervention and prevention strategies developed by families, areas of parental education provided by organizations involved in disseminating information about online safety.

Key words: online risks, Internet, family, prevention strategies, intervention strategies

Wstęp

Obecnie młodym ludziom już od najmłodszych lat towarzyszy Internet. Jako cyfrowi tubylcy sami przyznają, że dorastają z Siecią i w Sieci, a Internet nie stanowi dla nich przestrzeni wirtualnej, lecz jest równoprawnym elementem ich rzeczywistości², w którym rozmawiają ze znajomymi,

---

¹ Artykuł powstał w ramach międzynarodowego projektu „We can! Cyberbullying action Network for Parents` Education”, realizowanego w latach 2010-2012, w ramach programu Grundtvig.

² P. Czernski, *My, dzieci sieci*, „Polska Dziennik Bałtycki”, <http://pokazywarka.pl/pm1ppl>, [dostęp: 5.11.2012].

przeglądają strony internetowe, grają czy słuchają muzyki³. Choć młodzi ludzie na co dzień korzystają z Internetu, nie zawsze potrafią robić to w sposób refleksyjny, odpowiedzialny i zapewniający im bezpieczeństwo, a w szkole kwestie te niekoniecznie są podejmowane. Dlatego, omawiając problem zagrożeń wynikających z użytkowania Sieci, część autorów zaczyna dostrzegać potrzebę uwzględniania rodziny i konieczności odpowiedniej ich edukacji oraz przygotowania do roli przewodników po świecie online.

Problem polega jednak na tym, że w przypadku świata online, to młodzi ludzie, w przeciwieństwie do dorosłych, czują się w nim, jak przysłowiowe „ryby w wodzie”, a to rodzi pewne trudności, m.in. w zakresie możliwości wypracowania wspólnej płaszczyzny porozumienia, czy dysproporcji w wiedzy i kompetencjach.

Pierwszą część niniejszego artykułu stanowi przegląd badań podejmujących kwestię wykorzystywania Internetu przez dzieci i młodzież oraz dorosłych, postrzegania korzyści i zagrożeń z tym związanych oraz podejmowanych przez dorosłych działań na rzecz zapewnienia dzieciom bezpieczeństwa. W drugiej części artykułu dokonano przeglądu wybranych inicjatyw, realizowanych w Polsce przez organizacje i instytucje zajmujące się problemem bezpieczeństwa w Sieci, skierowanych do rodziców/opiekunów. Analizowano między innymi, jakiego rodzaju treści i materiały dedykowane są tej grupie docelowej oddziaływań edukacyjnych. Dogłębnej analizie poddano również wskazówki udzielane dorosłym, dotyczące sposobu postępowania z dziećmi korzystającymi z Internetu. Na zakończenie podjęto próbę wskazania obszarów potrzeb edukacyjnych rodziny i modelowego zakresu tematycznego przedsięwzięć dedykowanych rodzicom i opiekunom.

Dzieci i młodzież a dorośli w Sieci – wyniki badań

Analizując wyniki badań podejmujące kwestie wykorzystania Internetu przez młodych ludzi i dorosłych, można zauważyć pewne dysproporcje między tymi dwiema grupami użytkowników zarówno pod względem ilościowym (liczba użytkowników Internetu), jak i jakościowym (do czego i w jakim zakresie Internet jest wykorzystywany).

Z badania Mediappro wynika, że w Polsce w 2006 roku z Internetu korzystało 96% młodych ludzi, a tylko niecałe 3% nigdy się nim nie po-

---

³ J. Wenglorz (red.), *Wykorzystanie nowych mediów przez młodzież w Polsce – wyniki międzynarodowego projektu badawczego Mediappro*, Warszawa 2006, s. 12.

sługiwało⁴. Badania przeprowadzone na grupie ponad tysiąca polskich internautów posiadających potomstwo w wieku 5-15 lat pokazują, że blisko 2/3 z nich (58%) zaczyna korzystać z Sieci już w wieku 5-9 lat⁵. Inne badania przeprowadzone na próbie 500 rodziców pokazują, że ponad 1/3 dzieci w wieku 10-12 lat (37%) oraz 18% w wieku 13-17 lat rozpoczyna samodzielne korzystanie z Internetu. Co więcej, 14% dzieci zaczyna samodzielnie korzystać z Sieci w wieku poniżej 6 lat⁶.

Jeśli zaś chodzi o dorosłych, uznawanych niekiedy za cyfrowych imigrantów, to z Internetu korzysta 56% dorosłych Polaków – 81% osób w wieku 24-34 lata, 73% osób w wieku 35-44 oraz 52% osób w wieku 45-54⁷.

Jedno z amerykańskich badań dotyczyło również kwestii zaangażowania dorosłych w uczestnictwo w portalach społecznościowych. Wynika z niego, że w 2009 roku z portali tych – typu Facebook czy MySpace – korzystało jedynie 35% dorosłych (w wieku powyżej 18 lat), w tym 57% osób w wieku 25-34 lata. W grupie osób w wieku 35-44 lata odsetek ten stanowił 30%, a wśród 45-54-latków wynosił jedynie 19%. Natomiast, w grupie badanych amerykańskich nastolatków 65% posiadało swój profil w portalu społecznościowym⁸. Badania europejskie wskazują podobne wyniki: blisko 2/3 badanych (57,5%) w wieku 9-16 lat ma swój profil w jednym z portali społecznościowych: 38% dzieci w wieku 9-12 lat oraz prawie 4/5 trzynasto- i szesnastoletków (77%)⁹.

Warto zaznaczyć, że obecność cyfrowych tubylców w domu przyczynia się do częstszego korzystania z Internetu przez dorosłych: 70% korzystających z Internetu to osoby posiadające dzieci, podczas gdy 53% to osoby bezdzietne¹⁰. Obecność dzieci w rodzinie przyczynia się również do wzrostu zainteresowania portalami społecznościowymi przez dorosłych i ich zaangażowania w tego typu aktywność. Najnowsze badania amerykańskie

⁴ Tamże, s. 20.

⁵ Gemius, *Dzieci on-line w oczach rodziców*, Warszawa 2008, <http://www.gemius.pl/pl/aktualnosci/2008-03-19/01>, [dostęp: 20.10.2012].

⁶ Ł. Wojtasik, *Rodzice wobec zagrożeń dzieci w Internecie – teoria, badania, praktyka*, Dziecko Krzywdzone, 2009, nr 1 (26), s. 90-99.

⁷ M. Feliksiak, *Korzystanie z Internetu*, Warszawa 2012, http://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2012/K_081_12.PDF, [dostęp: 16.11.2012].

⁸ A. Lenhart, *Adults and social Network websites*, Washington 2009, http://www.pewInternet.org/~media/Files/Reports/2009/PIP_Adult_social_networking_data_memo_FINAL.pdf.pdf [dostęp: 27.11.2012].

⁹ S. Livingstone, L. Haddon, A. Goerzig, K. Olafsson, *EU Kids Online*, The London school of economics and political science, Londyn 2011, <http://www2.lse.ac.uk/media@lse/research/EUKidsOnline/EU%20Kids%20II%20%282009-11%29/EUKidsOnlineIIReports/Final%20report.pdf>, [dostęp: 26.10.2012].

¹⁰ K. Allen, L. Rainie, *Parents online*, Washington 2002, http://www.pewInternet.org/~media/Files/Reports/2002/PIP_Parents_Report.pdf.pdf, [dostęp: 25.10.2012].

pokazują, że wśród osób posiadających dzieci w wieku 12-17 lat 66% deklaruje, że ma swój profil w portalu społecznościowym¹¹.

Choć liczba dorosłych deklarujących korzystanie z Internetu wciąż rośnie¹², oni sami twierdzą, że nie posługują się nim tak sprawnie, jak ludzie młodzi. Z badań wynika, że dorośli porównując swoje umiejętności korzystania z Internetu z dziećmi, odpowiadają w większości przypadków, że ich kompetencje są zdecydowanie lub raczej gorsze (odpowiednio: 24% i 27%), podczas gdy około dwukrotnie mniej rodziców/opiekunów ocenia swoje kompetencje jako zdecydowanie lub raczej lepsze (odpowiednio: 18% i 12%)¹³.

Analizując wyniki badań dotyczące wykorzystania Internetu, można pokusić się o stwierdzenie, że obecnie już prawie nikt nie wyobraża sobie świata pozbawionego dostępu do niego. Niewątpliwie, znacznej części młodych ludzi, w porównaniu z dorosłymi, łatwiej odnaleźć się w świecie nowych technologii, jako że rodzą się i dorastają w czasach, w których nowe media są niemal nieodłącznym elementem codzienności. Jednakże, techniczne umiejętności obsługi nowych mediów nie zawsze idą w parze ze świadomością zagrożeń oraz konsekwencji bezrefleksyjnego, czy nieostrożnego ich wykorzystywania. Dlatego, tak ważna jest rola rodziny i podejmowanych przez nią odpowiednich działań prewencyjnych oraz interwencyjnych. Zarówno rodzina, jak i młodzi ludzie mogą się wiele od siebie nauczyć i wzajemnie czerpać z wiedzy oraz doświadczenia drugiej strony.

Zagrożenia i korzyści korzystania z Internetu w opinii rodziny

Analizując znaczenie Internetu, można spotkać się z różnymi opiniami na ten temat. Część osób twierdzi, że pojawienie się Internetu przyczyniło się do wzrostu negatywnych zachowań, inni uważają, że jest to jedynie narzędzie, które w zależności od intencji jego użytkownika może być wykorzystane w dobrym lub złym celu. Niewątpliwie, korzystanie z Internetu niesie ze sobą szereg korzyści, ale również pewne zagrożenia.

Wskazując na korzyści, jakie może przynieść korzystanie z Internetu dzieciom i młodzieży, rodzice/opiekunowie najczęściej wskazywali na moż-

¹¹ M. Madden, S. Cortesi, U. Gasser, A. Lenhart, M. Duggan, *Parents, teens and online privacy*, Pew Internet and American Life Project, Washington 2012, http://www.pewInternet.org/~media/Files/Reports/2012/PIP_ParentsTeensAndPrivacy.pdf, [dostęp: 13.11.2012].

¹² M. Pelc, M. Karbowski, *Polski Internet 2008-2009*, Warszawa 2009, http://pliki.gemius.pl/Raporty/2009/02_2009_Polski_Internet_2008_2009.pdf, [dostęp: 22.11.2012].

¹³ Ł. Wojtasik, *Rodzice wobec zagrożeń*, s. 90-99.

liwość zdobywania wiedzy potrzebnej w szkole (66%), rozwijania zainteresowań (53%), szybkiego dostępu do informacji (61%), następnie kontaktów ze znajomymi i rodziną (34%), poznania osób o podobnych zainteresowaniach (24%), czy dostęp do rozrywki (16%)¹⁴.

Takie spojrzenie dorosłych na korzyści wynikające z korzystania z Internetu ma po części swoje odzwierciedlenie w analizach teoretycznych. Słysz i Arcimowicz wśród zalet Internetu wymieniają dostęp do wiedzy i możliwość kształcenia, jak również szybkiej i bezpiecznej komunikacji, nawiązywania znajomości, udzielania i uzyskania wsparcia społecznego, rozrywkę oraz ćwiczenie wyobraźni¹⁵.

Odnosnie negatywnych aspektów korzystania z Sieci, dorośli pytani o zagrożenia, jakie się z tym wiążą, wskazują najczęściej kontakt z treściami pornograficznymi i przemocą (67%), udostępnianie przez dzieci prywatnych danych (60%) oraz nawiązywanie nowych znajomości (51%). Wśród wymienianych zagrożeń znalazły się również spotkania z osobami poznanymi w Internecie (22%), przekazywanie prywatnych zdjęć czy filmów (19%) oraz uzależnienie (16%)¹⁶.

Z kolei, amerykańscy rodzice/opiekunowie wśród trosk dotyczących aktywności online ich dzieci w 2012 roku, w pierwszej kolejności wymieniają łatwość, z jaką firmy reklamowe mogą zdobywać informacje na temat internetowej aktywności dzieci (81%), czy kontaktów z nieznanymi (72%). Wyrażali również obawę o reputację dziecka (69%) oraz wpływ na jego przyszłość w kontekście możliwości dalszej edukacji czy zatrudnienia, czyli czy działania podejmowane przez młodych ludzi w Sieci nie będą analizowane i uwzględniane przy ocenie przez potencjalnych pracodawców bądź komisję uniwersytecką (70%)¹⁷. Rok wcześniej wśród największych obaw rodziny znalazło się: narażenie na niebezpieczne treści (47%), sposób wzajemnego traktowania się dzieci (45%) oraz ograniczanie kontaktów twarzą w twarz ze znajomymi w Sieci (31%)¹⁸.

Obawy rodziny dotyczące zagrożeń internetowych, jakie mogą spotkać młodych ludzi, pokrywają się w większości z koncepcjami teoretycznymi. Jedna z klasyfikacji uwzględnia cztery obszary zagrożeń. Wyróżnione przez badaczy zagrożenia, z jakimi mogą mieć do czynienia młodzi ludzie

¹⁴ Tamże.

¹⁵ A. Słysz, B. Arcimowicz, *Przyjaciele w internecie*, Gdańsk 2009 za: M. Braun-Gałkowska, *Internet w życiu dzieci i młodzieży*, [w:] *Jednostka – grupa – cybersieć. Psychologiczne, społeczno-kulturowe i edukacyjne aspekty społeczeństwa informacyjnego*, red. M. Radochoński, B. Przywara, Rzeszów 2004, s. 88.

¹⁶ Ł. Wojtasik, *Rodzice wobec zagrożeń*, s. 90-99.

¹⁷ M. Madden, S. Cortesi, U. Gasser, A. Lenhart, M. Duggan, *Parents, teens and online privacy*.

¹⁸ Tamże.

korzystający z Sieci, dotyczą kwestii: szeroko rozumianej działalności komercyjnej, zachowań agresywnych, seksualności oraz systemu wartości. W każdym z obszarów młody człowiek może występować w jednej z trzech ról: ofiary, sprawcy lub biernego odbiorcy treści.

Tabela 1

Obszary zagrożeń w Internecie a role, w których mogą występować młodzi internauci

Rola	Komercja	Agresja	Seksualność	System wartości
Dziecko jako odbiorca treści	reklamy, wykorzystywanie prywatnych informacji, manipulacja i perswazja	strony internetowe prezentujące przemoc	strony internetowe z pornografią	strony internetowe nawołujące do nienawiści czy stosowania przemocy, propagujące rasizm
Dziecko jako ofiara	śledzenie internetowej aktywności internautów oraz wykorzystywanie prywatnych danych w celu dostosowywania oferty reklamowej	ofiara agresji elektronicznej (nękanie, zastraszanie)	uwodzenie, molestowanie, namawianie do spotkania offline	stosowanie perswazji
Dziecko jako sprawca	pobieranie nielegalnych plików, programów; hazard	sprawca agresji elektronicznej (nękanie, zastraszanie)	zamieszczanie materiałów pornograficznych w Sieci, udostępnianie pornografii, seksting (czyli udostępnianie w Sieci swoich erotycznych zdjęć lub filmów)	samo-okaleczenie

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Hasebrink U., Livingstone S., Haddon L. (red.), *Comparing children's online opportunities and risks across Europe: cross national comparison for EU Kids Online*, London School of Economics and Political Science, London 2008, 2009 oraz S. Livingstone, L. Haddon, A. Goerzig, K. Olafsson, *EU Kids Online*, The London School of Economics and Political Science, London 2012.

Analizując wypowiedzi dorosłych na temat korzyści i zagrożeń wynikających z korzystania z Internetu, wydaje się, że identyfikują oni szeroką gamę niekorzystnych aspektów i potencjalnych zagrożeń, natomiast w ograniczonym zakresie dostrzegają paletę możliwości wykorzystania jej w pozytywny sposób. Może przekładać się to na podejmowane przez nich działania profilaktyczne i interwencyjne.

Działania rodziny na rzecz profilaktyki

Profilaktyka, w przypadku analizowanego w niniejszym artykule korzystania z Internetu przez młodych ludzi, rozumiana jest bardzo szeroko i traktowana jako szereg działań mających na celu uchronienie dzieci przed zagrożeniami w Sieci. Wydawać by się mogło, że najlepszym wyjściem byłoby zakazanie używania bądź odebranie komputera czy telefonu komórkowego z dostępem do Internetu. Jednakże, kiedy korzystanie z Internetu jest codziennością dziecka i ważnym elementem jego społecznego funkcjonowania, wydaje się to niewykonalne. Abstrahując, że niemożliwe jest obserwowanie dziecka przez całą dobę, więc i tak prędzej czy później skorzysta ono z Sieci, całkowite odcięcie od Internetu wydaje się wręcz niesprawiedliwe, bo dla dziecka stanowiłoby karę, na którą przecież nie zasłużyło. Ważniejsze jest zatem, aby rodzina podejmując działania profilaktyczne, nie zabraniała dzieciom korzystania z Internetu, ale uczyła je sposobu, w jaki mogą ograniczać ryzyko wystąpienia zagrożeń i wskazywała lub sama podejmowała działania, które podniosą bezpieczeństwo młodych użytkowników Sieci.

Badania pokazują, że zdaniem rodziców/opiekunów, odpowiedzialność za bezpieczeństwo w Sieci ponoszą przede wszystkim oni sami. Takiej odpowiedzi udzielili prawie wszyscy badani (96%). W badaniu tym sprawdzono, czy wysokie poczucie odpowiedzialności za bezpieczeństwo dzieci idzie w parze z podejmowanymi przez nich działaniami. Wśród tematów dotyczących bezpieczeństwa w Sieci, które rodzice najczęściej poruszali ze swoimi dziećmi, wymieniano: ujawnianie prywatnych danych (85%), nawiązywanie kontaktów z nieznanymi (83%), napotykanie treści pornograficznych lub obrazujących przemoc (77%), czy problem uzależnienia od Internetu (68%), dalej: spotkania z osobami poznanymi w Sieci (67%), piractwo (55%), przemoc werbalna ze strony rówieśników (54%) oraz zamieszczanie tam prywatnych zdjęć i filmów (54%)¹⁹. Tych samych rodziców zapytano również, jakie sposoby ochrony dziecka przed zagrożeniami w Sieci są przez nich stosowane. Najczęściej wymieniano: ustawienie komputera w ogólnodostępnym pomieszczeniu, umożliwiającym obserwowanie monitora (54%), zapoznawanie się ze stronami, z których chce korzystać dziecko (50%), sprawdzanie historii stron przez nie odwiedzanych (48%), następnie wskazywanie dziecku bezpiecznych stron, z których może korzystać (31%), instalowanie oprogramowania filtrującego lub blokującego niebezpieczne czy nieodpowiednie treści (24%) oraz towarzyszenie dziecku podczas korzystania z Internetu (19%)²⁰.

¹⁹ Ł. Wojtasik, *Rodzice wobec zagrożeń*, s. 90-99.

²⁰ Tamże.

Amerykańskie badania pokazują, że rodzice najczęściej, w ramach zapewnienia dziecku ochrony, ustawiają komputer w ogólnodostępnym pomieszczeniu (73%), ustanawiają, kiedy i jak długo może korzystać z Internetu (64%), sprawdzają jakie strony odwiedziło (62%), stosują oprogramowanie filtrujące (54%)²¹. Ponadto, wśród działań podejmowanych przez rodziców w Stanach Zjednoczonych najczęściej stosowana jest kontrola rodzicielska (50%), rozmowy z dzieckiem na temat jego profilu w portalu społecznościowym (46%), czy zapoznanie się z polityką prywatności portalu, z którego ono korzysta (44%)²².

Z kolei, z badania EU Kids Online²³ przeprowadzonego w Polsce wśród 1034 rodzin, w których pytano jedno dziecko i jednego z rodziców/opiekunów wynika, że dorośli najczęściej praktykują bierny sposób ochrony dziecka: 93% z nich deklaruje, że pozostaje w pobliżu dziecka, kiedy korzysta ono z Internetu. Znaczna część twierdzi, że wspólnie dzieckiem podejmuje aktywność w Sieci (87%), a w przypadku niewiele mniejszej liczby respondentów działania ochronne polegają na ograniczaniu czasu korzystania z Sieci (86%). Nieliczni rodzice wśród sposobów ochrony dziecka przed zagrożeniami internetowymi wymieniają wykorzystywanie tzw. narzędzi kontroli rodzicielskiej i stosowanie oprogramowania filtrującego lub blokującego niebezpieczne treści (17%), choć w większości zaleceń formułowanych dla rodziców i opiekunów takie działanie jest rekomendowane.

Tabela 2

Sposoby ochrony dziecka przed zagrożeniami internetowymi według rodziców i ich dzieci

Sposób ochrony	Dzieci (%)	Rodzice (%)
Przebywanie w pobliżu dziecka, gdy jest ono online	94	93
Wspólne działania w Internecie	88	87
Ustalanie limitu czasu spędzanego w Sieci	65	86
Przeglądanie internetowej aktywności dziecka	61	77
Kontrola z wykorzystaniem technologii, np. programy filtrujące, blokady	17	19

Źródło: L. Kirwil, *Polskie dzieci w internecie. Zagrożenia i bezpieczeństwo*, cz. 2.

²¹ A. Lenhart, *Protecting teens online*.

²² M. Madden, S. Cortesi, U. Gasser, A. Lenhart, M. Duggan, *Parents, teens and online privacy*.

²³ L. Kirwil, *Polskie dzieci w internecie. Zagrożenia i bezpieczeństwo*, cz. 2. Częściowy raport z badań EU Kids Online II przeprowadzonych wśród dzieci w wieku 9-16 lat i ich rodziców, Warszawa 2011, s. 32, <http://eprints.lse.ac.uk/46445/1/PolandReportPolish.pdf>, [dostęp: 23.11.2012]

W badaniach analizowano również, czy stosowanie przez rodziców/opiekunów działań ochronnych jest skuteczne. W tym celu sprawdzono, jaki odsetek dzieci napotkało przynajmniej raz zagrożenie w Sieci, w zależności czy strategię takie były stosowane czy nie. Z badania EU Kids Online²⁴ wynika, że kiedy rodzice/opiekunowie wspólnie podejmowali różnego rodzaju aktywności, dzieci rzadziej napotykały zagrożenie (14% różnicy), w przypadku rozmów z dzieckiem na temat jego aktywności w Sieci różnica ta wynosi 10%. Warto zauważyć, że w każdym przypadku wszelkiego rodzaju działania ochronne realizowane przez rodziców w mniejszym lub większym stopniu pomagają uniknąć dziecku zagrożeń wynikających z korzystania z Sieci.

Tabela 3

Odsetek dzieci, które przynajmniej raz napotykały zagrożenie w Sieci w odniesieniu do dwóch grup rodziców/opiekunów – stosujących i niestosujących działań ochronnych (w %)

Sposób ochrony	Rodzice/ /opiekunowie niestosujący działań ochronnych	Rodzice/ /opiekunowie stosujący działania ochronne
Robienie czegoś wspólnie w Internecie	45	58
Rozmowy z dzieckiem na temat tego, co robi w Sieci	48	56
Pomaganie dziecku w sytuacji, gdy coś je zaniepokoi	48	55
Ustalanie reguł dotyczących odpowiedniego zachowania w Sieci	48	54
Towarzystwo dziecku korzystającemu z Sieci	46	53
Zamieszczanie w Sieci materiałów	20	38
Przebywanie w pobliżu dziecka korzystającego z Internetu	29	34
Kontrolowanie ściągania plików z Internetu	20	34
Kontrolowanie profilu dziecka w portalu społecznościowym	19	31
Oglądanie filmików, klipów w Sieci	21	31
Wykorzystywanie komunikatorów internetowych	15	30
Oprogramowanie antywirusowe	29	20

Źródło: opracowanie własne na podstawie: L. Kirwil, *Polskie dzieci w internecie. Zagrożenia i bezpieczeństwo*, cz. 2.

²⁴ Tamże.

Jak powszechnie wiadomo, „lepiej zapobiegać niż leczyć”. Przekonanie to jest prawdziwe również w przypadku działań wychowawczych. Z przeprowadzonych badań wynika, że rodziny są świadome swojej odpowiedzialności za wychowanie dzieci również w kontekście korzystania z Internetu i podejmują próby ochrony dzieci przed zagrożeniami. Choć dla rodziny może to być trudne zadanie, jednak odpowiednie wychowanie/przygotowanie dzieci do korzystania z Internetu może uchronić je przed wieloma potencjalnymi niebezpieczeństwami. Stąd, istotne może być uświadamianie samych rodzin, w jaki sposób mogą przygotować dzieci do refleksyjnego i bezpiecznego korzystania z Internetu oraz wskazywanie im odpowiednich sposobów postępowania. Zachęcając rodzinę do podejmowania działań profilaktycznych, można odwołać się do porównania przygotowania dzieci do korzystania z Internetu do przygotowania ich do samodzielnej jazdy na rowerze. Czy w celu uchronienia dziecka przed upadkiem odbiera mu się rower? Nie. Dopina się dodatkowe kółka, podtrzymuje siodełko, kiedy podejmuje pierwsze próby i pomaga dziecku nabrać równowagi, by umiało samodzielnie jeździć. Podobnie powinno być z Internetem.

Działania interwencyjne rodziny

Działania interwencyjne, traktowane przez Zbigniewa Gasia jako profilaktyka trzeciorzędowa²⁵, rozumiane są w niniejszym artykule jako działania podejmowane przez rodzinę w sytuacji, kiedy dziecko doświadczyło w Sieci niepokojącego czy niebezpiecznego zdarzenia. Utożsamiane są one z zapewnieniem dziecku odpowiedniego wsparcia, czy podjęciem działań, których celem jest wyeliminowanie sytuacji będącej zagrożeniem. Interwencja rodziny możliwa jest wtedy, gdy rodzice lub opiekunowie są świadomi tego, że dziecko miało do czynienia w Sieci z jakimś zagrożeniem. Z badań przeprowadzonych w 2007 roku na grupie prawie 900 internautów w wieku 12-17 lat wynika, że młodzi ludzie niechętnie wyznają, że doświadczyli czegoś niepokojącego w Sieci. Dlatego, tym trudniejsze może być zapewnienie im odpowiedniego wsparcia i pomocy. Jeśli młodzi ludzie zwierają się komuś, że spotkało ich w Internecie coś niepokojącego, najczęściej informują o tym swoich rówieśników (24-40%), a jedynie 6% zgła-

²⁵ Z.B. Gaś, *Profilaktyka w szkole*, Warszawa 2006.

sza to rodzicom²⁶. Oznacza to, że niejednokrotnie dzieci próbują samodzielnie radzić sobie ze swoim problemem.

Podręcznik przygotowany przez Childnet International podaje szereg przyczyn, dla których młodzi ludzie nie zgłaszają tego typu incydentów dorosłym:

- strach przed pogorszeniem swojej sytuacji;
- szantaż ze strony sprawców dotyczący konsekwencji zgłoszenia incydentu dorosłym;
- wstyd, że sami zrobili coś nieprzyzwoitego, co doprowadziło do niepokojących zdarzeń w Sieci;
- obawa, że zostaną ukarani przez rodziców (np. odebrany zostanie im dostęp do Internetu);
- poczucie, że zasłużyli na to, co ich spotkało;
- obawa, że nie zostaną zrozumiani;
- przekonanie, że rodzice ich zlekceważą;
- obawa, że przy bezpośrednim spotkaniu ze sprawcą mogą zostać zaatakowani;
- obawa, że dorośli uznają, że kłamią²⁷.

Wymienione powyżej przyczyny, dla których młodzi nie wyznają dorosłym, że doświadczyli w Sieci czegoś niepokojącego pokazują, jak ważne jest odpowiednie przygotowanie rodziny do właściwego reagowania i radzenia sobie z tego typu problemem. W kontekście działań wychowawczych ważne jest właściwe kształtowanie relacji z dzieckiem, oparte na zaufaniu, zapewnianie poczucia bezpieczeństwa i zrozumienia. Taka postawa rodziny może zachęcać dziecko, aby w sytuacji doświadczonej agresji w Sieci opowiadało jej o tym, bez obaw, że zostanie potępione, zlekceważone bądź nie uzyska pomocy.

Nie bez znaczenia jest również to, by rodzice rozwijali swoje kompetencje w zakresie korzystania z nowych mediów²⁸ i potrafili swym dzieciom udzielić wsparcia nie tylko emocjonalnego, ale również informacyjnego i instrumentalnego, czyli wiedzieli w jaki np. sposób zabezpieczyć dowody, usunąć obraźliwe materiały, czy komu zgłosić nadużycie.

Istotne jest, zwłaszcza przy pierwszej takiej sytuacji, kiedy dziecko zwraca się do rodziców/opiekunów z prośbą o pomoc, zareagować w odpo-

²⁶ Fundacja Dzieci Niczyje, *Przemoc rówieśnicza a media elektroniczne*, Warszawa 2007 http://pliki.gemius.pl/Raporty/2007/Gemius_SA_2007.02_gAH_Przemoc_rowiesnicza.pdf, [dostęp: 8.08.2012]

²⁷ Childnet International, *Cyberbullying. Safe to learn: Embedding anti-bullying work in schools*, www.digizen.org/downloads/cyberbullying.pdf, [dostęp: 9.08.2012].

²⁸ A. Cohen, *Do you know where your kids are clicking*, PC Magazine, 2006, <http://www.pcmag.com/article/2/0,2817,1979126,00.asp> [dostęp: 28.11.2012]

wiedni sposób, nie zniechęcić dziecka do dalszych wyznań oraz nie sprawić, by żałowało swej decyzji. Pozytywna reakcja rodziny i zapewnienie odpowiedzialnego wsparcia mogą przyczynić się do wzrostu zaufania dziecka.

Kolejnym ważnym aspektem jest umiejętność rozpoznawania niepokojących objawów, wskazujących, że dziecko mogło napotkać pewne niebezpieczeństwa w Sieci. Dzięki temu rodzice/opiekunowie mogą zainicjować rozmowę na ten temat i zachęcić dziecko do wyznania. Kowalski, Limber i Agatson wśród objawów mogących świadczyć o doznaniu przez dziecko w Internecie czegoś niepokojącego wymieniają jego zdenerwowanie: podczas korzystania z Internetu, po rozmowie telefonicznej, czy otrzymaniu eemesa; unikanie kontaktu z rówieśnikami; obniżenie wyników w nauce²⁹. Rozpoznawanie sygnałów jest niezwykle istotne, zwłaszcza w kontekście wyników badań mówiących, że młodzi ludzie niechętnie wyznają, iż spotkali się z niebezpieczeństwem w Sieci. Prawidłowa i szybka diagnoza pozwala na sprawne podjęcie działań interwencyjnych i uniknięcie rozwoju niebezpiecznej sytuacji.

Edukacja rodziców – analiza wybranych przedsięwzięć na temat bezpieczeństwa w Sieci dedykowanych rodzicom i opiekunom

Wobec wysokiego poczucia odpowiedzialności rodziców/opiekunów za bezpieczeństwo dzieci w Internecie, o którym wspomina Wojtasik³⁰, ważne jest dostarczanie im odpowiedniej i rzetelnej wiedzy, która będzie stanowić wsparcie dla podejmowania działań wychowawczych w obszarze interwencji i profilaktyki odnośnie tego rodzaju zagrożeń. Ponadto, wprowadzając dzieci w świat cyberprzestrzeni, rodzice powinni pamiętać, aby przygotować je do odpowiedzialnego i refleksyjnego korzystania z Internetu, aby same były bezpieczne, jak również nie zagrażały innym. Jak twierdzi McBride:

Jeśli jesteś rodzicem, lepiej naucz się czegoś o internecie. Jeśli wymaga to pójścia na szkolenie czy kupienia książki – zrób to. Trudno jest chronić swoje dzieci przed zagrożeniami w sieci, jeśli nie wie się, co one tam w ogóle mogą robić³¹.

Obecnie realizowanych jest kilka przedsięwzięć, dedykowanych rodzicom/opiekunom, poświęconych problematyce zagrożeń w Sieci. Poniżej zo-

²⁹ R.M. Kowalski, S.P. Limber, P.W. Agatson, *Cyberprzemoc wśród dzieci i młodzieży*, Kraków 2010, s. 105-107.

³⁰ Ł. Wojtasik, *Rodzice wobec zagrożeń*, s. 90-99.

³¹ A. Cohen, *Do you know where your kids are clicking*.

stały opisane wybrane inicjatywy, realizowane w Polsce, które w swych założeniach uczyniły rodzinę jedną z grup docelowych podejmowanych działań.

Projekt „Potrafimy! Cyberbullying – Sieć Współpracy na rzecz Edukacji Dorosłych”³². Badacze i praktycy zajmujący się jednym z zagrożeń internetowych – problemem cyberbullyingu – dostrzegli potrzebę wyposażenia rodziców i opiekunów w odpowiednią wiedzę i kompetencje, umożliwiające podejmowanie odpowiednich działań na rzecz interwencji i profilaktyki w tym zakresie. Z tego powodu w 2010 roku rozpoczęto realizację międzynarodowego projektu, zatytułowanego „Potrafimy! Cyberbullying – sieć współpracy na rzecz edukacji rodziców”. Brały w nim udział zespoły specjalistów z Włoch, Grecji oraz Litwy, koordynowane przez Krajowe Centrum Promocji Zdrowia w Miejscu Pracy Instytutu Medycyny Pracy w Łodzi. W ramach projektu przygotowano cztery moduły warsztatu dla rodziców. Ich celem jest poszerzenie wiedzy na temat specyfiki nowych mediów i konsekwencji zachodzących mechanizmów, wynikających z cech charakterystycznych komunikacji online oraz zjawiska cyberbullyingu. Celem warsztatów jest również rozwijanie kompetencji rodziny w zakresie podejmowania odpowiednich działań mających na celu zapobieganie występowania tego typu incydentów oraz odpowiednie reagowanie w sytuacji, gdy do agresji już doszło. Informacje na temat działań interwencyjnych dotyczyły dwóch aspektów: pomocy ofiarom oraz dyscyplinowania sprawców. Moduły warsztatów były testowane wśród rodziców z czterech krajów partnerskich, a następnie uzupełniane i modyfikowane pod kątem potrzeb i uwag formułowanych w czasie pilotażu.

Dyzurnet.pl³³ jest punktem kontaktowym przyjmującym zgłoszenia dotyczące nielegalnych treści w Internecie i działa przy Naukowej i Akademickiej Sieci Komputerowej. Do zadań zespołu należy m.in. analiza treści wskazanych przez użytkowników, przygotowanie dokumentacji technicznej, poinformowanie administratorów serwisów internetowych, policji, prokuratury bądź innych instytucji, z którymi prowadzona jest współpraca. Rodzice/opiekunowie, którzy sami napotkali w Sieci niewłaściwe treści lub dowiedzieli się o nich od dzieci mogą zgłosić je poprzez stronę internetową www.dyzurnet.pl

³² Projekt realizowany przez Krajowe Centrum Promocji Zdrowia w Miejscu Pracy IMP w Łodzi, <http://promocjazdrowiawpracy.pl/projekty/we-can-cyberbullying-action-network-for-parents-education/>

³³ Naukowa i Akademicka Sieć Komputerowa, *Dyzurnet.pl*, http://www.dyzurnet.pl/o_nas/o_nas.html, [dostęp: 22.11.2012].

Necio³⁴ stanowi projekt edukacyjny przygotowany z myślą o dzieciach w wieku 4-6 lat, poświęcony bezpiecznemu korzystaniu z Internetu. Prowadzony jest przez Fundację Dzieci Niczyje. Na stronie tej dzieci poprzez zabawę mogą nauczyć się, czym jest Internet, jak bezpiecznie z niego korzystać. Rodziny mogą wesprzeć się tą stroną w celu wprowadzenia dzieci w świat Internetu. Znajdują się na niej również wskazówki dla rodziców/opiekunów odnośnie sposobu przygotowania dzieci do korzystania z Internetu.

Wnuki w sieci³⁵. Organizatorem tej kampanii jest Fundacja Kidprotect. Jej cel polega na zwróceniu uwagi na bezpieczeństwo wnuków w Sieci i zachęceniu seniorów do wspólnego odkrywania Internetu bądź rozmawiania na tego rodzaju tematy. W kampanii zachęca się także do podejmowania działań wychowawczych mających na celu przygotowanie wnuków do odpowiedzialnego i refleksyjnego korzystania z Internetu. Na stronie internetowej projektu można znaleźć m.in. informacje na temat przeprowadzonej kampanii medialnej, organizatorów przedsięwzięcia, czy wskazówki odnośnie dokonywania zakupów w Sieci, tworzenia dobrego hasła, czy sposobów zabezpieczenia się przed kradzieżą tożsamości. Ponadto, w zakładce „Materiały edukacyjne” udostępnione zostały poradniki dla rodzin i dzieci na temat bezpiecznego korzystania z Sieci. Na stronie internetowej przedsięwzięcia prezentowane są również wywiady z uczestnikami kampanii odnośnie ich sposobów korzystania z Internetu oraz możliwości włączenia się w życie wnuków. Mogą one stanowić inspirację dla podejmowanych przez seniorów działań wychowawczych.

Nasza klasa³⁶. Portal naszaklasa.pl ma zakładkę „Bezpieczeństwo”, w której znajdują się informacje przeznaczone dla rodziców i opiekunów. Znaleźć w niej można informacje na temat problemu przemocy w Sieci oraz skali występowania tego zjawiska. Ponadto, zamieszczone są tam informacje na temat właściwego wyglądu stanowiska komputerowego dziecka, aby było zgodne z zasadami ergonomii. Wskazówki te opracowane zostały przez specjalistę ds. ergonomii z Centralnego Instytutu Ochrony Pracy i dotyczą prawidłowej postawy przy komputerze, ustawienia krzesła i monitora, czy odpowiedniego ułożenia rąk. Ostatnią kwestią tam poruszoną jest możliwość zgłaszania przestępstw w Sieci. Autorzy strony wskazali instytucje, do których mogą być zgłoszone naruszenia związane z wykorzystaniem Internetu.

³⁴ Fundacja Dzieci Niczyje, *Necio.pl*, <http://www.necio.pl/dla-rodzicow>, [dostęp: 12.11.2012].

³⁵ Fundacja Kidprotect, *Wnuki w sieci*, <http://wnukiwsieci.pl/> [dostęp: 20.11.2012].

³⁶ Naszaklasa.pl, *Bezpieczeństwo w nk*, <http://nk.pl/bezpieczenstwo/rodzice>, [dostęp: 28.11.2012].

Bezpieczne media³⁷. Z myślą o rodzicach i opiekunach Grupa Telekomunikacja Polska przygotowała specjalny przewodnik „Bezpieczne media”, którego celem jest wspieranie dorosłych we wprowadzaniu młodych ludzi w świat nowych mediów – Internetu, telewizji oraz telefonów. Autorzy przewodnika podkreślają, że ich celem jest pokazanie rodzicom, iż nowe media to dobrodziejstwo, jednak ważne jest korzystanie z nich w sposób przemyślany i bezpieczny. Z punktu widzenia niniejszego artykułu, przedmiot zainteresowania stanowiła część poświęcona Internetowi. W przewodniku omówione zostały zasady działania programów ochrony rodzicielskiej, wraz z nazwami programów filtrujących, z których mogą skorzystać rodzice/opiekunowie, wyjaśnienie pojęć związanych z korzystaniem z Internetu, jak również zasady ochrony danych osobowych. Przedstawiono także zasady korzystania z poszczególnych kanałów komunikacji, których powinno się uczyć dzieci, a także linki do przydatnych stron internetowych.

Rodzice.net³⁸. Celem tego portalu jest dostarczenie rodzicom/opiekunom pomocy w wychowaniu dzieci, zrozumieniu psychiki dziecka i ochronie przed podejmowaniem działań, które mogą wzmacniać niepożądane ich zachowania. Jednym z poruszanych w portalu problemów jest kwestia bezpieczeństwa w Sieci. W zakładce tej omówiono listę zagrożeń, z jakimi mogą spotkać się młodzi ludzie korzystający z Internetu, wskazówki odnośnie zapewnienia bezpieczeństwa oraz listę porad, jakich rodzice/opiekunowie powinni udzielić dzieciom. Rekomendowane w portalu działania rodziny to m.in.: wspólne odkrywanie możliwości wykorzystania Internetu i komputera; uczenie dziecka zasad bezpieczeństwa oraz krytycznej oceny treści zamieszczanych w Internecie; rozmawianie z dzieckiem o cyberprzemocy i uświadomienie mu, że zamieszczanie na stronach internetowych różnego rodzaju filmów i zdjęć, uznawanych niekiedy za zabawne, może wyrządzić komuś krzywdę.

Dziecko w sieci³⁹. Jest to projekt realizowany w ramach programu Komisji Europejskiej „Safer Internet” przez Fundację Dzieci Niczyje. Obejmuje on problem bezpieczeństwa dzieci i młodzieży w Internecie. W ramach programu przygotowano m.in. kampanię: „Nigdy nie wiadomo, kto jest po drugiej stronie” oraz „W którym świecie żyjesz?”. Na stronie internetowej projektu znajduje się baza materiałów edukacyjnych, dedykowanych

³⁷ Orange, *Bezpieczne media – przewodnik dla rodziców*, <http://www.bezpiecznemedia.tp.pl/>, [dostęp: 28.11.2012].

³⁸ Rodzice.net, <http://rodzice.net/news/bezpieczenstwo-dzieci-w-internecie/>, [dostęp: 28.11.2012].

³⁹ Fundacja Dzieci Niczyje, *Dziecko w sieci*.

m.in. rodzicom. Wśród nich e-learning dotyczący charakterystyki zagrożeń w Sieci, składający się z kilku części poświęconych różnym ich aspektom: niebezpiecznym kontaktom i treściom, uzależnieniu, cyberprzemocy i cyberprzestępstwom. Drugi e-learning dotyczy działań profilaktycznych, jakie mogą być podejmowane przez rodziców w celu uchronienia dzieci przed omówionymi wcześniej zagrożeniami. Na stronie programu znajdują się ponadto materiały dotyczące zagrożeń, z jakimi dzieci mogą spotkać się w Sieci, wraz z wynikami badań, informacje na temat sposobów reagowania, kiedy dziecko stało się ofiarą agresji. Fundacja udostępnia również materiały do pobrania, wśród których znajdują się elementarze dla dzieci i rodziców przygotowane przez UPS, a dotyczące bezpieczeństwa w Sieci, ulotki informacyjne, a przede wszystkim szereg materiałów, które rodzice mogą wykorzystać do pracy z dziećmi i poprzez zabawę edukować je (malowanki, magazyn dla dzieci, zeszyt ćwiczeń, umowy korzystania z Internetu itp.). Na stronie dostępne są również materiały multimedialne: spoty edukacyjne, reportaże, kreskówki dla dzieci, wywiady na temat bezpieczeństwa w Sieci. Fundacja oferuje również realizację szkolenia pt. „Twoje dziecko online – szkolenie dla rodziców i opiekunów”.

Helpline.org⁴⁰. Stanowi wspólną inicjatywę Fundacji Dzieci Niczyje i Fundacji Orange, prowadzoną w ramach programu Komisji Europejskiej „Safer Internet”. Jej główny cel polega na pomocy dzieciom i młodzieży w sytuacjach zagrożenia w Internecie, ale oferowane wsparcie dotyczy również profesjonalistów oraz rodziców i opiekunów. Wśród tematów adresowanych do rodzin znalazły się informacje dotyczące m.in. sposobów reagowania, kiedy dziecko nadużywa Internetu, porady odnośnie stosowania kontroli rodzicielskiej, sposobów ochrony dziecka przed zagrożeniami w Sieci oraz reagowania w sytuacji, gdy dziecko stało się ofiarą nadużyć, listę aktualnych zagrożeń, na jakie mogą być narażone dzieci korzystające z Internetu, czy wskazówki odnoszące się do rozsądnego wyboru gier komputerowych dla dzieci. Rodzice mogą również telefonicznie, bądź drogą internetową, skontaktować się ze specjalistami, którzy udzielą stosownych porad i wskazówek, kiedy nie wiedzą oni, w jaki sposób powinni zareagować na niepokojącą sytuację, której doświadczyło dziecko.

Szkoła bezpiecznego Internetu⁴¹. Program ma na celu świadczenie pomocy nauczycielom oraz rodzicom i opiekunom w wychowaniu dzieci do korzystania z Internetu. Główna myśl przyświecająca organizatorom

⁴⁰ Fundacja Dzieci Niczyje, *Helpline.org*.

⁴¹ Fundacja Kidprotect, *Szkoła bezpiecznego Internetu*, http://www.szkolabezpiecznego-Internetu.pl/o_programie.php, [dostęp: 28.11.2012].

tej akcji dotyczy przekonania, że jeśli chcą oni zapewnić bezpieczeństwo swoim wychowankom, muszą zdobyć podstawową wiedzę na temat funkcjonowania Internetu oraz kwestii prawnych z tym związanych. Wśród materiałów przygotowanych w ramach programu, dedykowanych rodzicom i opiekunom, znajdują się materiały edukacyjne oraz oferta szkoleń i warsztatów. Na stronie internetowej projektu zamieszczono prezentacje multimedialne oraz publikacje kształtujące m.in. umiejętność odpowiedniego wyboru gier dla dzieci oraz ustawiania prywatności i dbania o bezpieczeństwo w Sieci, prezentujące wyniki badań na temat aktywności dzieci online, a także omówiona została kwestia dokonywania zakupów w serwisach aukcyjnych. Ponadto, zamieszczone zostały tam również linki do stron internetowych, na których rodzice mogą poszerzyć swoją wiedzę w zakresie bezpieczeństwa dzieci online.

Porozumienie na rzecz bezpieczeństwa dzieci w Internecie⁴²

Jest to inicjatywa, w której sygnatariusze dobrowolnie angażują się w poprawianie bezpieczeństwa dzieci i młodzieży w Sieci. Przyłączyły się do niej organizacje pozarządowe zajmujące się zagadnieniem bezpieczeństwa w Sieci, przedsiębiorstwa teleinformatyczne oraz instytucje publiczne zajmujące się tą kwestią. Podstawowym jej celem jest edukowanie rodziców, opiekunów i dzieci o bezpiecznym korzystaniu z Internetu. W ramach inicjatywy powstała strona internetowa, na której zamieszczone zostały informacje na temat sposobów zapewnienia bezpieczeństwa dzieciom oraz wskazówki na temat instytucji świadczących fachową pomoc w sytuacji, gdy dziecko zostało narażone na niebezpieczeństwo. Ponadto, dokonano przeglądu przepisów prawa w kontekście bezpieczeństwa dzieci w Internecie (głównie w kontekście treści pornograficznych).

Akademia e-Bezpieczeństwa UPC⁴³. W ramach tej inicjatywy utworzona została strona internetowa na temat bezpieczeństwa w Sieci. W założeniu autorów, dzięki niej poprzez dostarczenie rodzicom i opiekunom zasad i wskazówek dotyczących sposobów bezpiecznego korzystania z Internetu wspierana jest komunikacja z dziećmi. Na stronie udostępniony został europejski elementarz bezpiecznego korzystania z Sieci, kierowany

⁴² Porozumienie na rzecz bezpieczeństwa dzieci w internecie, <http://bezpieczniewinternecie.pl/?ticaid=5fa8f>, [dostęp: 28.11.2012].

⁴³ UPC, *Akademia e-beezpieczeństwa*, <http://www.upc.pl/o-upc/zaangazowanie-spoleczne/e-akademia-upc/akademia-e-beezpieczenstwa-upc/> [dostęp: 26.11.2012].

do rodzin i dzieci. Ponadto, w ramach kampanii oferowany jest autorski program bezpłatnych warsztatów bezpieczeństwa w Sieci dla rodziców. Warsztaty prowadzone są przez instruktorów tzw. e-Akademii, podczas których rodzice/opiekunowie zapoznawani są z niebezpiecznymi zachowaniami, jakie mogą stać się udziałem dzieci, zagrożeniami, jakie dzieci mogą spotykać w Sieci oraz metodami i narzędziami radzenia sobie nimi. Na stronie internetowej UPC, obok materiałów dotyczących zasad bezpieczeństwa i opisu zagrożeń, rodzicom dedykowana jest zakładka „Porady dla rodziców”. Zamieszczono tam wskazówki dotyczące korzystania z Internetu przez dzieci, jak również porady dla rodziców odnośnie sposobów reagowania, kiedy dziecko zgłasza, że natknęło się w Internecie na niedozwolone treści. Wśród porad znalazły się tam m.in. następujące wskazówki dotyczące relacji z dzieckiem: pochwal dziecko, że ci zaufało i powiedziało o niepokojących zdarzeniach; nie wpadaj w panikę, ale jednocześnie nie lekceważ niepokojących sygnałów; nie obwiniaj dziecka; zapewnij mu poczucie bezpieczeństwa; nie zmuszaj do mówienia.

Elementarz dla rodziców⁴⁴. Został on opracowany w ramach programu Insafe, przy współpracy UPC. Jego zasadniczą część zajmują rozdziały poświęcone wskazówkom dla rodziców oraz ćwiczeniom. Każdy zawiera informacje dotyczące: zapewniania ochrony, komunikacji, cyberprzemocy oraz rozrywki i kwestii pobierania plików z Internetu. Na końcu elementarza znajduje się słowniczek oraz linki do przydatnych stron. W rozdziale poświęconym zapewnianiu ochrony znajdują się informacje na temat sposobów zabezpieczenia komputera przed wirusami i innego rodzaju oprogramowaniem infekującym, sposoby walki ze spamem oraz zasady dotyczące bezpiecznego surfowania po Internecie. W rozdziale dotyczącym komunikacji znalazły się wskazówki odnoszące się do tworzenia bezpiecznego profilu, np. w portalu społecznościowym, bezpiecznego korzystania z kamery internetowej i zamieszczania zdjęć w Sieci, wskazówki dotyczące kontaktów z nieznanymi, informacje na temat netykiety, czyli zasad odpowiedniego zachowywania się w Internecie oraz przegląd skrótów stosowanych w komunikacji online. W części poświęconej cyberprzemocy zamieszczono krótką charakterystykę zjawiska. Natomiast, w ostatniej części dotyczącej rozrywki i pobierania plików znajdują się wskazówki odnośnie korzystania z gier internetowych i odpowiedniego ich doboru do wieku dziecka, jak również zasady dotyczące pobierania plików z Sieci i poszanowania praw autorskich.

⁴⁴ Insafe, *Elementarz dla rodziców*, http://www.saferInternet.org/c/document_library/get_file?p_l_id=10527&folderId=37710&name=DLFE-1508.pdf&version=1.5, [dostęp: 2.11.2012].

Wskazówki dla rodziny. Niektóre organizacje czy autorzy podejmujący problem bezpieczeństwa dzieci w Internecie, nie tylko w Polsce, ale i na świecie, formułują szereg zaleceń – swoisty dekalog dla rodzin. Dotyczy on zasad, jakie powinny obowiązywać w domu względem korzystania z Internetu. Zbiory tych wskazówek mają na celu pomóc rodzinom w podejmowaniu odpowiednich działań na rzecz interwencji i profilaktyki zagrożeń w Sieci.

Fundacja Dzieci Niczyje (FDN) opracowała dziesięć zasad bezpieczeństwa⁴⁵, jakie powinni realizować rodzice. Odnoszą się one do odpowiedniego przygotowania dziecka do refleksyjnego i odpowiedzialnego korzystania z Sieci. Wśród nich znajduje się także przestroga dla rodziny, aby nie narażała dzieci na niebezpieczeństwa, np. poprzez bezrefleksyjne zamieszczanie w Sieci nieodpowiednich ich zdjęć czy filmów. Sformułowane przez Fundację zasady brzmią następująco:

1. Ustal z dzieckiem zasady korzystania z Internetu odpowiednie do jego wieku, np. maksymalny czas korzystania z Sieci, listę portali i stron internetowych, które może odwiedzać, wskazówki dotyczące sposobów reagowania na niebezpieczne sytuacje. Wspólnie z dzieckiem ustal zasady korzystania z Sieci – nie narzucaj ich, dzięki temu większe będą szanse, że dziecko będzie ich przestrzegać. Bądź konsekwentny w ich przestrzeganiu i nie stosuj wyjątków, gdyż dziecko nie będzie ich wówczas traktowało poważnie.

2. Umieść komputer w ogólnodostępnym pomieszczeniu w domu. Ograniczy to prawdopodobieństwo, że dziecko trafi na niewłaściwe treści lub nawiąże kontakt z niebezpieczną osobą. Staraj się towarzyszyć dziecku, kiedy korzysta z Internetu.

3. Naucz dziecko zasady ograniczonego zaufania oraz krytycznego podejścia do osób i treści, jakie spotyka w Internecie. Kontroluj ewentualne znajomości dziecka z osobami poznanymi w Sieci. Reaguj, gdy dostrzeżesz coś podejrzanego. Zapewnij dziecko, że zawsze może na ciebie liczyć.

4. Naucz dziecko, jak chronić prywatność i przekonaj, by nie udostępniało swoich prywatnych danych. Pomóż mu stworzyć bezpieczny profil, jeśli korzysta z portali społecznościowych.

5. Przekonaj dziecko, by konsultowało z tobą materiały, które chce zamieścić w Internecie. Poinformuj, że jeśli już coś raz trafi do Sieci, pozostanie tam przez długie lata.

6. Nie narażaj dziecka i nie publikuj bezkrytycznie jego zdjęcia w Sieci.

7. Zapewnij ochronę komputera przed nieodpowiednimi treściami. Zainstaluj program antywirusowy i zaporę sieciową, stosuj oprogramowanie filtrujące nieodpowiednie treści oraz blokujące niebezpieczne strony internetowe. Nie traktuj jednak zabezpieczeń technicznych jako rozwiązania eliminującego całkowicie problem i zwalniającego z podejmowania działań edukacyjnych oraz wychowawczych.

⁴⁵ Fundacja Dzieci Niczyje, *Dziecko w sieci*.

8. Upewnij się, że dziecko korzysta z gier odpowiednich do jego wieku, np. na podstawie oznaczeń PEGI, czyli ogólnoeuropejskiego systemu klasyfikacji gier komputerowych.

9. Upewnij się, że w szkole dziecka opracowano i wdrożono system profilaktyki oraz interwencji dotyczący zagrożeń w Sieci.

10. Naucz dziecko szacunku dla innych internautów i przekonaj je, że nawet pozornie niewinnymi żartami można skrzywdzić drugą osobę.

Patchin i Hinduja⁴⁶ (P&H), amerykańscy badacze zajmujący się problemem cyberbullyingu, przygotowali również dziesięć wskazówek dla rodziny. Oprócz dotyczących uczenia dzieci, w jaki sposób same mogą dbać o swoje bezpieczeństwo, autorzy zachęcają do zwracania szczególnej uwagi na niepokojące sygnały, które mogą świadczyć o tym, że dziecko stało się ofiarą w Sieci:

- Ustal, czy wszystkie zasady dotyczące kontaktu z ludźmi spotykanymi twarzą w twarz mają również zastosowanie do kontaktów online. Uświadom również dziecko, że agresja w Sieci powoduje takie samo cierpienie, jak poza nią.

- Upewnij się, że szkoła, do której uczęszcza twoje dziecko opracowała program edukacyjny dotyczący bezpieczeństwa w Sieci.

- Ucz dziecko, w jaki sposób powinno się zachowywać w Internecie. Wyjaśnij, co może się stać, jeśli zostanie on wykorzystany w niewłaściwy sposób.

- Bądź dla swojego dziecka wzorem do naśladowania w kwestii wykorzystywania nowych mediów, np. nie pisz esemesów prowadząc samochód, a surfując po Internecie nie wyśmiewaj innych.

- Monitoruj aktywność swojego dziecka w Sieci. Rób to w sposób nieformalny, np. poprzez aktywne uczestnictwo w jego działaniach w Sieci, jak i nieformalny, np. poprzez zainstalowanie specjalnego oprogramowania (autorzy podpowiadają tutaj, by dbać o dyskrecję w sytuacji, gdy rodzice/opiekunowie szpiegują swoje dzieci. Niemniej jednak tego typu działanie budzi wiele kontrowersji i zaleca się, by przed jego realizacją (np. poprzez specjalne oprogramowanie) poinformować o tym dziecko⁴⁷).

- Korzystaj z oprogramowania blokującego i filtrującego nieodpowiednie strony internetowe lub treści jako elementu kompleksowego podejścia do bezpieczeństwa w Sieci (autorzy podkreślają jednak, by nie ograniczać działań profilaktycznych tylko do strony technicznej, ponieważ nie gwarantuje to pełnego bezpieczeństwa dzieci⁴⁸).

⁴⁶ S. Hinduja, J. Patchin, *Preventing cyberbullying. Top Ten tips for parents*, Cyberbullying Research Centre, http://www.cyberbullying.us/Top_Ten_Tips_Parents_Cyberbullying_Prevention.pdf [dostęp: 26.11.2012].

⁴⁷ Fundacja Dzieci Niczyje, *Raport: Bezpieczeństwo dzieci korzystających z Internetu*, 2008, s. 38, http://www.lo3.grudziadz.com.pl/pdf/raport_bezpieczenstwo.pdf, [dostęp: 28.11.2012].

⁴⁸ Tamże.

– Zwracaj uwagę na nietypowe zachowania dziecka związane z korzystaniem z Sieci, które mogą być sygnałami ostrzegawczymi, informującymi, że dziecko jest ofiarą lub sprawcą cyberbullyingu.

– Przygotuj kontrakt dotyczący korzystania z Internetu – określ w nim, co jest dozwolone, a co zabronione i umieść go w widocznym miejscu.

– Otwarcie i szczerze rozmawiaj z dzieckiem, aby czuło, że w razie kłopotu może z tobą porozmawiać i prosić o pomoc.

– Ucz zasad moralnych i przekazuj wartości, że każdego człowieka należy traktować z szacunkiem.

Kolejny zbiór zasad, który ma na celu zapewnienie ochrony dziecku zaproponował A. Cohen⁴⁹ (A.C.). W pierwszym punkcie zachęca do tego, by dorośli nie odbierali młodym ludziom możliwości korzystania z Sieci. Z jednej strony dlatego, że jeśli będą chcieli z niego skorzystać, to na pewno znajdą na to sposób. Z drugiej zaś strony dlatego, że Internet stanowi nieodłączny element ich codzienności i rzeczywistości, w której żyją. Autor zachęca również dorosłych do pogłębiania wiedzy na temat Internetu i możliwości jego wykorzystania:

1. Nie zabraniaj twojemu dziecku korzystania z Internetu, bo i tak znajdzie sposób, by ominąć ten zakaz.

2. Programy filtrujące nie zablokują wszystkich niebezpieczeństw, z jakimi dziecko może się spotkać w Sieci, ale jest to dobry początek. Staraj się również, kiedy to tylko możliwe, by wspólnie z dzieckiem korzystać z Internetu.

3. Staraj się zrozumieć nowoczesne technologie i np. idź na szkolenie. Im bardziej będziesz rozumiał to, co dzieje się w Sieci, tym lepiej będziesz potrafił rozmawiać z dzieckiem na ten temat.

4. Umieść komputer w ogólnodostępnym pomieszczeniu – dziecko tam nie będzie oczekiwało prywatności.

5. Porozmawiaj z innymi rodzicami – większość dzieci korzysta z komputera i Internetu u przyjaciół.

6. Naucz dziecko zasady „zażenowania”, która polega na tym, że zanim zamieści ono w Sieci swoje zdjęcia lub inne materiały, najpierw ma pomyśleć o tym, czy chciałoby, by ktokolwiek to widział bądź czytał.

7. Powiedz dziecku, aby uważało na to, co pisze na temat innych. Informacje takie mogą zostać wykorzystane np. przez sprawców agresji elektronicznej.

8. Powiedz dziecku, że zawsze może zwrócić się do ciebie z prośbą o pomoc, jeśli ktoś je zaczepi w Internecie lub dostanie niepokojące wiadomości.

9. Zwracaj uwagę na sygnały ostrzegawcze wysyłane przez dziecko, np. minimalizowanie ekranu, kiedy wchodzisz do pokoju, telefony od osób, których nie znasz.

⁴⁹ A. Cohen, *Do you know*.

10. Jeśli podejrzewasz, że dziecko ma jakiś problem, możesz to zgłosić odpowiednim instytucjom lub dostawcy usług internetowych.

W ramach programu dotyczącego bezpieczeństwa w Sieci, realizowanego przez dostawcę usług telekomunikacyjnych UPC, również opracowano zasady, którymi powinna kierować się rodzina. Autorzy tego zestawu wskazówek zachęcają rodziców/opiekunów m.in. do przyznawania się dzieciom do swojej niewiedzy w zakresie możliwości wykorzystania Internetu i wspólnego jego wykorzystania. Ponadto, zasady te odwołują się do kształtowania pozytywnych relacji z dzieckiem i uczenia go, w jaki sposób może korzystać z Sieci bezpiecznie, zamiast zakazywać jej używania.

1. Niech komputer stoi np. w pokoju dziennym dostępnym dla wszystkich.
2. Nie karz dziecka za błędy, o których ci mówi.
3. Rozmawiaj z dzieckiem.
4. Nie bój się przyznać do niewiedzy na temat nowych technologii.
5. Baw się Siecią razem z dzieckiem, wspólnie ją eksplorujcie, poznawajcie.
6. Znajdź strony WWW, które zainteresują twoje dziecko i pokaż mu je.
7. Ustal z dzieckiem jasne zasady korzystania z Internetu i egzekwuj je.
8. Porozumiewaj się z rodzicami kolegów i koleżanek dziecka.
9. Ucz dziecko zasad bezpieczeństwa, jednak nie strasz zagrożeniami.
10. Wspomagaj się programami filtrującymi.

Poniższa tabela stanowi zestawienie wybranych zbiorów zasad opracowanych przez specjalistów bądź organizacje zajmujące się problematyką bezpieczeństwa w Sieci. Celem opracowania tego zestawienia było dokonanie wstępnej charakterystyki tendencji występujących w tym obszarze edukacji kierowanej do rodzin i ustalenie z jednej strony – jakiego rodzaju działania są najczęściej rekomendowane, z drugiej zaś – wskazanie braków i potrzeb w tym zakresie.

Tabela 4

Wskazówki dla rodziny dotyczące korzystania z Internetu przez dzieci

Czego zasada dotyczy	FDN	P&H	A.C.	UPC
1	2	3	4	5
Stosowanie programów filtrujących	X	X	X	X
Ustalenia zasad korzystania z Sieci przez dziecko	X	X		X
Ustawienie komputera w ogólnodostępnym pomieszczeniu	X		X	X
Rozmawianie z dzieckiem i zachęcanie do informowania o niepokojących sytuacjach		X	X	X
Sprawdzanie działalności szkoły w zakresie bezpieczeństwa w Sieci	X	X		

1	2	3	4	5
Kontaktowanie się z innymi rodzicami			X	X
Wspólne z dziećmi korzystanie z Sieci		X		X
Rozmawianie na temat konsekwencji działań podejmowanych w Sieci		X	X	
Monitorowanie sygnałów ostrzegawczych		X	X	
Stanowienie wzoru do naśladowania		X		
Uczenie zasad bezpieczeństwa				X
Zgłaszanie nadużyć i spotkanych przez dziecko zagrożeń odpowiednim instytucjom			X	
Uczenie zasady „zażenowania”			X	
Dokształcanie się w zakresie wykorzystania Internetu			X	
Niezakazywanie korzystania z Sieci			X	
Uczenie szacunku dla drugiego człowieka		X		
Uczenie zasady ograniczonego zaufania i krytycznego podejścia do tego, co można spotkać w Sieci	X			
Ochrony prywatnych danych	X			
Zachęcenie dziecka do konsultowania się przed zamieszczeniem czegokolwiek w Sieci	X			
Nienarażanie dziecka	X			
Wybieranie dla dzieci odpowiednich do ich wieku gier	X			

Źródło: opracowanie własne.

Analiza zaleceń formułowanych przez różne organizacje zajmujące się problemem zagrożeń w Sieci, jakie rekomendowane są dla rodziny, pozwoliła na sformułowanie kilku wniosków dotyczących obszarów, wokół których najczęściej skupiają się sugestie dotyczące działań rodzicielskich w zakresie profilaktyki i interwencji. Z analizy tej wynika, że najczęściej zaleca się stosowanie programów filtrujących, których zadaniem jest zablokowanie niewłaściwych, czy nieodpowiednich treści. Rekomendując to działanie, warto jednak pamiętać, że rodzice/opiekunowie nie powinni ograniczać swoich działań jedynie do tego rodzaju rozwiązania⁵⁰. Z pewnością, stosowanie specjalnego oprogramowania pozwala na ograniczenie narażenia dziecka na zagrożenia związane z korzystaniem z Sieci. Jednakże, powinno ono mieć charakter wspomagający, a nie kluczowy, czy jedyny. Działanie to powinno być składnikiem kompleksowego podejścia rodziny

⁵⁰ Fundacja Dzieci Niczyje, *Raport: Bezpieczeństwo dzieci*.

do bezpieczeństwa w Sieci. Po pierwsze, ponieważ oprogramowanie takie chroni jedynie przed pewnymi zagrożeniami i z pewnością nie stanowi ochrony przed wszystkimi niebezpieczeństwami, z jakimi dziecko może mieć do czynienia w Internecie. Po drugie, że zakres jego działania jest ograniczony i nie daje stuprocentowej pewności, że wszelkie nieodpowiednie treści zostaną zablokowane i nie trafią do dziecka. Po trzecie, jako że stosowanie programów filtrujących stanowi rodzaj działania opisywanego jako „technologia przeciw technologii”⁵¹, warto zwrócić uwagę, że technika cały czas się rozwija. Jak wynajduje się coraz nowsze i bardziej sprawne sposoby zabezpieczania komputera, tak opracowywane są coraz bardziej wyszukane sposoby obchodzenia tych zabezpieczeń.

Kolejnymi wskazówkami udzielanymi rodzinie jest ustalanie zasad korzystania z Internetu przez dziecko. W tym miejscu warto zwrócić uwagę, że niektórzy autorzy podkreślają znaczenie wspólnego ustalania zasad, a nie ich narzucania, w przekonaniu, że dzięki temu dziecko będzie z większym zaangażowaniem ich przestrzegało. Ustawianie komputera w ogólnodostępnym pomieszczeniu tak, aby rodzice czy opiekunowie mieli cały czas możliwość obserwowania, czym dziecko zajmuje się w Sieci, bądź rozmawianie z nim na temat korzystania z Sieci i zachęcanie do informowania o niepokojących sytuacjach, z jakimi tam się spotkało, stanowi kolejną rekomendację dla rodziców. Następne w kolejności znalazło się sprawdzanie, czy szkoły realizują z uczniami zajęcia dotyczące bezpiecznego korzystania z Sieci, kontaktowanie się z innymi rodzicami, wspólne korzystanie z Sieci z dziećmi, rozmawianie z nimi o konsekwencjach działań podejmowanych w Internecie, czy monitorowanie sygnałów ostrzegawczych.

Podsumowanie

Jak wynika z badań, istnieją pewne dysproporcje w wykorzystywaniu Internetu przez młodych ludzi i dorosłych. Choć powoli różnice te ulegają zmniejszeniu, w dalszym ciągu rodzice/opiekunowie mają poczucie, że wiedzą mniej na temat możliwości wykorzystania Internetu niż młodzi ludzie i w świecie nowych mediów czują się niepewnie. Tymczasem, rodzina odgrywa bardzo ważną rolę w kształtowaniu odpowiednich postaw dzieci względem bezpieczeństwa w Sieci, czy korzystania z Internetu w odpowiedzialny i bezpieczny sposób. Sami dorośli wyrażają przekonanie, że to właśnie oni są odpowiedzialni za bezpieczeństwo w Sieci, tym bardziej że dostrzegają wiele zagrożeń w tej materii. Ważne jest więc,

⁵¹ J. Pyżalski, *Agresja elektroniczna wśród dzieci i młodzieży*, Sopot 2011, s. 132-134.

by działania edukacyjne podejmowane przez różnego rodzaju organizacje kierowane były również do rodziców. Wydaje się, że organizacje podejmujące problem bezpieczeństwa w Sieci coraz częściej część swoich działań adresują do dorosłych, jednak niekiedy informacje te są powierzchowne, bazują na pewnych stereotypach, czy jednostronnym obrazie rzeczywistości. W kontekście działań profilaktycznych można zauważyć, że wiele miejsca poświęca się stosowaniu narzędzi technicznych w zapewnianiu bezpieczeństwa. Rzadziej jednak informuje się, że takie rozwiązania powinny mieć charakter wspomagający i towarzyszyć wszechstronnym działaniom edukacyjnym. Często poruszaną i ważną kwestią jest charakterystyka zagrożeń. Chodzi o to, aby rodzice byli świadomi niebezpieczeństw, jakie mogą napotkać dzieci. Dzięki temu mogą podjąć odpowiednie działania profilaktyczne i przygotować się do ewentualnej interwencji, kiedy zajdzie taka potrzeba, jednak rzadko mówi się o pozytywnych stronach wykorzystania Internetu, ukazując nieco zniekształcony jego obraz. Co więcej, mało miejsca poświęca się na informowanie o tym, czym charakteryzuje się w ogóle komunikacja zapośredniczona oraz jakie mogą być tego konsekwencje. Ostatnia kwestia odnosi się do wskazania możliwości podjęcia współpracy z nauczycielami i wychowawcami. Może ona dotyczyć nie tylko działań profilaktycznych, ale również interwencyjnych. Natomiast, w kontekście działań interwencyjnych, jakie mogą podejmować rodzice/opiekunowie, należy wyróżnić kilka obszarów potrzeb. Pierwszy dotyczy kwestii rozwiązań i możliwości prawnych do zastosowania w sytuacji, kiedy dziecko spotka się z niebezpieczeństwem w Sieci. Choć rozwiązania prawne stosowane są zwykle w skrajnych przypadkach, to jednak wydaje się, że wiedza ta może być dla rodziny przydatna. Druga sprawa odnosi się do rozwoju umiejętności rodziny w zakresie posługiwania się Internetem i wiedzy na temat jego wykorzystania, np. usuwania obraźliwych zdjęć, powiadamiania odpowiednich osób o niebezpieczeństwie, np. administratorów danego portalu, czy blokowania użytkowników Sieci, którzy dzieci niepokoją.

Analizując wybrane działania oraz wskazówki dedykowane rodzinie, należy zauważyć, że poświęca się im coraz więcej miejsca i coraz częściej prezentują one kompleksowe podejście do kwestii zagrożeń w Internecie. Niemniej jednak, potrzeby rodziców i opiekunów w dalszym ciągu nie są w pełni zaspokajane, dlatego ważne jest, by w dalszym ciągu podejmować i rozwijać działania, dzięki którym rodziny będą mogły poszerzać swoją wiedzę i rozwijać kompetencje w tym zakresie.

BIBLIOGRAFIA

- Allen K., Rainie L., *Parents online*, Pew Internet and American Life Project, Washington 2002, http://www.pewInternet.org/~media/Files/Reports/2002/PIP_Parents_Report.pdf.pdf
- Braun-Gałkowska M., *Internet w życiu dzieci i młodzieży*, [w:] *Jednostka – grupa – cybersieć. Psychologiczne, społeczno-kulturowe i edukacyjne aspekty społeczeństwa informacyjnego*, red. M. Radochoński, B. Przywara, Wyższa Szkoła Informatyki i Zarządzania, Rzeszów 2004.
- Childnet International, *Cyberbullying. Safe to learn: Embedding anti-bullying work in schools*, www.digizen.org/downloads/cyberbullying.pdf
- Cohen A., *Do you know where your kids are clicking*, PC Magazine, 2006, <http://www.pcmag.com/article2/0,2817,1979126,00.asp>
- Czerski P., *My, dzieci sieci*, „Polska Dziennik Bałtycki”, <http://pokazywarka.pl/pm1pgl>, [dostęp: 5.11.2012]
- Feliksiak M., *Korzystanie z Internetu*, Centrum Badania Opinii Społecznej, Warszawa 2012, http://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2012/K_081_12.PDF
- Fundacja Dzieci Niczyje, *Dziecko w sieci*, <http://dzieckowsieci.fdn.pl/dla-rodzicowopiekunow?cat1=&cat2=961>,
- Fundacja Dzieci Niczyje, *Helpline.org*, <http://helpline.org.pl/rodzice-i-profesjonalisci>
- Fundacja Dzieci Niczyje, *Necio.pl*, <http://www.necio.pl/dla-rodzicow>
- Fundacja Dzieci Niczyje, *Przemoc rówieśnicza a media elektroniczne*, Gemius, Warszawa 2007 http://pliki.gemius.pl/Raporty/2007/Gemius_SA_2007.02_gAH_Przemoc_rowiesnicza.pdf
- Fundacja Dzieci Niczyje, *Raport: Bezpieczeństwo dzieci korzystających z Internetu*, 2008, http://www.lo3.grudziadz.com.pl/pdf/raport_bezpieczenstwo.pdf
- Fundacja Kidprotect, *Szkoła bezpiecznego Internetu*, http://www.szkolabezpiecznego-Internetu.pl/o_programie.php
- Fundacja Kidprotect, *Wnuki w sieci*, <http://wnukiwsieci.pl/>
- Gaś Z.B., *Profilaktyka w szkole*, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 2006.
- Gemius, *Dzieci on-line w oczach rodziców*, Warszawa 2008, <http://www.gemius.pl/pl/aktualnosci/2008-03-19/01>
- Hasebrink U., Livingstone S., Haddon L. (red.), *Comparing children`s online opportunities and risks across Europe: cross national comparison for EU Kids Online*, London School of Economics and Political Science, London 2008.
- Hinduja S., Patchin J., *Preventing cyberbullying. Top Ten tips for parents*, Cyberbullying Research Centre, http://www.cyberbullying.us/Top_Ten_Tips_Parents_Cyberbullying_Prevention.pdf
- Insafe, *Elementarz dla rodziców*, http://www.saferInternet.org/c/document_library/get_file?p_l_id=10527&folderId=37710&name=DLFE-1508.pdf&version=1.5
- Kirwil L., *Polskie dzieci w internecie. Zagrożenia i bezpieczeństwo cz. 2. Częściowy raport z badań EU Kids Online II przeprowadzonych wśród dzieci w wieku 9-16 lat i ich rodziców*, Szkoła Wyższa Psychologii Społecznej, Warszawa 2011, <http://eprints.lse.ac.uk/46445/1/PolandReportPolish.pdf>
- Kowalski R.M., Limber S.P., Agatson P.W., *Cyberprzemoc wśród dzieci i młodzieży*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2010

- Lenhart A., *Adults and social Network websites*, Pew Internet and American Life Project, Washington 2009, http://www.pewInternet.org/~media/Files/Reports/2009/PIP_Adult_social_networking_data_memo_FINAL.pdf
- Lenhart A., *Protecting teens online*, Pew Internet and American Life Project, Waszington 2005, http://www.pewInternet.org/~media/Files/Reports/2005/PIP_Filters_Report.pdf
- Livingstone S., Haddon L., Goerzig A., Olafsson K., *EU Kids Online*, The London School of Economics and Political Science, London 2011, <http://www2.lse.ac.uk/media@lse/research/EUKidsOnline/EU%20Kids%20II%20%282009-11%29/EUKidsOnlineIIReports/Final%20report.pdf>
- Madden M., Cortesi S., Gasser U., Lenhart A., Duggan M., *Parents, teens and online privacy*, Pew Internet and American Life Project, Washington 2012, http://www.pewInternet.org/~media/Files/Reports/2012/PIP_ParentsTeensAndPrivacy.pdf
- Naszaklasa.pl, *Bezpieczeństwo w nk*, <http://nk.pl/bezpieczenstwo/rodzice>
- Naukowa i Akademicka Sieć Komputerowa, http://www.dyzurnet.pl/o_nas/o_nas.html
- Orange, *Bezpieczne media – przewodnik dla rodziców*, <http://www.bezpiecznemedia.tp.pl/>,
- Pelc M., Karbowski M., *Polski Internet 2008-2009*, Gemius, Warszawa 2009, http://pliki.gemius.pl/Raporty/2009/02_2009_Polski_Internet_2008_2009.pdf
- Porozumienie na rzecz bezpieczeństwa dzieci w internecie, <http://bezpieczniewinternecie.pl/?ticaid=5fa8f>,
- Pyżalski J., *Agresja elektroniczna wśród dzieci i młodzieży*, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Sopot 2011.
- Rodzice.net, <http://rodzice.net/news/bezpieczenstwo-dzieci-w-internecie/>
- Słysz A., Arcimowicz B., *Przyjaciele w internecie*, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk 2009
- UPC, *Akademia e-bezpieczeństwa*, <http://www.upc.pl/o-upc/zaangazowanie-spoeczne/e-akademia-upc/akademia-e-bezpieczenstwa-upc/>
- Wenglorz J. (red.), *Wykorzystanie nowych mediów przez młodzież w Polsce – wyniki międzynarodowego projektu badawczego Mediappro*, Wydawnictwo Nowa Era, Warszawa 2006.
- Wojtasik Ł., *Rodzice wobec zagrożeń dzieci w Internecie – teoria, badania, praktyka*, Dziecko Krzywdzone, 2009, nr 1 (26).

